

EN BÜYÜK ECZANE: DOĞA

Aydın SEZGİNER

İlkokul öncesi yaşamım büyük bir bataklığa yakın oldukça geniş bir evde geçti. Büyükanem her gece yatmadan önce evdeki bütün çocukları toplar ve bilmediğim bir takım bitkilerden hazırladığı bir suyu süngerle vücudumuza sürerdi. Anımsadığım kadariyle bataklıktan gelip sürüler halinde evde dolaşan sivrisinekler bizler için bir sorun yaratmazdı. Ama akşamları bu ilaçlama töreninden kaçan misafir çocukların ertesi günkü sivrisinek ısırıklarıyla dolu korkunç görünümleri hâlâ gözümün önündedir.

Üniversiteyi bitiren bir Orta Anadolu köyü yakınında kurulan şantiyeye ilk giden ekibin içindeydim. Kampta bizi ilk karşılayanlar sivrisinekler oldu. Ertesi günü hepimiz ilaçlama töreninden kaçan çocuklara dönmüştük. Hatırıma Büyükanem'in ilâci geldi, ne var ki, kadıncağız hiç birimizin formülünü almayı düşünmediğimiz ilacının sırrıyla beraber toprak olmuştu.

Durumu merkeze bildirdiğimizde bize ertesi günü yeterli sayıda cibinlik ve üzerinde D.D.T. Dichlor Diphenol Trichlorethan yazılı bir varil dolusu toz gönderildi. İkinci yaz şantiye ve köy civarında sivrisinek yoktu ve şantiyede kaldığım 5 yıl içinde bu konuda bir şikâyetle karşılaşmadık. O günlerin harika ilâci tesirini göstermişti.

Aradan 20 yıl geçti, meslek hayatıma ilk başladığım köye eski dostlarımı görmek üzere bir ziyaret yaptım. Gece bana köy odasında cibinlikli bir yatak veren köy muhtarı soru sormama gerek bırakmadan "Bey" dedi "Şimdiki sinekler senin ilaçlara alıştı. Başka ilaçlar verdik, bu sefer bebeler zehirlendi. Ne yapalım sineklerin de bu dünyadan nafakası kesilmemiş".

Bu kaderci felsefe esasında muhtarın değil, doğanın bilincini hesaba katmadan doğa dengesini kendi yönüne çevirmeye çalışan insan bilincinin yenilgisini simgeleyen felsefeydi.

Doğanın bilinci varoluştan beri bir denge düzeni kurmuştur. İnsan bilinci bu düzeni kendi yararına değiştirmek istediği zaman ya doğanın yöntem ve yasalarının gösterdiği yoldan gidecek veya doğanın denge düzenini korumak için alacağı önlemlerin sonuçlarına katlanacaktır.

D.D.T. gerçeği insanın doğa paralelinden çıkmasının ilk ve son örneği değildir. Antibiyotiklere alışkın mikroplar, zehirlenmeler, allerjiler, doğa kirlenmesinin yarattığı hastalıklar, yan tesirli sentetik ilaçlar, Cüzzama karşı kullanılan sentetik ilaçların getirdiği yeni tehlikeler ve sonuç olarak düşüncesiz atalarının bir anlık rahatlarının faturasını hayatlarıyla ödeyen nesiller.

İnsan hayatı bu şekilde tehlikeye girince, 1960'larda birçok gelişmiş ülke böcek öldürücü ilaçlardan başlayarak etkin denetleme yasaları yürürlüğe koydu. Sentetik ilaçlar bazı koşullarda kimyasal niteliklerini uzun yıllar koruyorlar ve umulmadık bir zamanda, umulmadık bir yerde zehirleyici etki yapıyorlardı. Böcek ve sinekleri temasta öldüren ilaçlar ise kuş, kedi, köpek gibi ev hayvanlarına ve hatta küçük çocuklara zararlı oluyordu.

Bu gibi durumlara karşı Birleşik Amerika'da konan denetleme yasaları karşısında, Orta Afrika'nın dağlık bölgelerinde çok miktarda yetişen "Chrysanthemum cinerariifolium" adında bir bitkiden çıkarılan Pyrethrum maddesi, gelişmiş memleketlerde üretilen böcek öldürücü aerosollerin ana maddesi haline geldi. Bu bitkiye Türkiye'de "Pirekapan" denmekte, Trakya ve Balkan dağlarında yetişmekte olup eskiden beri eriyik veya toz durumunda, bağışıklık yapmayan, insan ve diğer memelilere zarar vermeyen, bir böcek öldürücü olarak kullanılmaktadır. Eğer bu ilâç bir Balkan göçmeni olan büyükanem'in ilâci idiyse olaya insan bilincinin eskiye dönerek doğa bilinci ile bütünleşmesi olarak bakabiliriz.

Eskiye dönüş olsun olmasın doğanın kuvvetlerini doğanın yöntemleriyle insan yararına kullanmak insanlık kadar eskidir.

Son iki asırda ekonomik veya bilimsel nedenlerle sentetik ilaçların kullanılmasına başlanmadan evvel hastalıklar, bitkisel, hayvansal veya doğal inorganik kökenli ilaçlarla tedavi edilirdi.

Sümer Uygarlığına ait ve 4000 yıl önce yazılmış Nippur tabletlerinin önemli bir bölümü ilâc

tarifelerini kapsamaktadır. Bu reçetelerde bitkisel maddeler olarak mersin, incir, kekik, hardal, söğüt, sakız ve armut, hayvansal maddeler olarak kuş gübresi, koyun yünü, öğütülmüş yılan derisi ve işkembe, inorganik maddeler olarak çeşitli tuzlar formüllere en çok giren elemanlardı. Sümerler bu maddeleri su, şarap veya birada eriyik haline getiriyor, bazen de damıtma veya presleme uygulayarak konsantre ediyorlardı. Önemli noktalardan biri de bu tabletlerdeki tariflerin bugünkü reçete anlayışı içinde yapılması yani dinsel veya büyüye dayanan dua, söz, davranış gibi yöntemlere konu edilmemesiydi.

Bu konuda ikinci önemli belge Ebers papirüsleridir. 1872 yılında Mısır tarihi uzmanı, Alman George Ebers'in Mısır'da bir antikacıdan satın alıp bilim âlemine sunduğu bu belgeler 3500 yıl öncesine aittir. Diğer kültür belgelerindeki benzerliğe rağmen Mısır-Sümer eczacılığı arasında, yerel maddelerin farkı nedeniyle, çok az bir benzeşim vardır. Ebers Papirüsleri eskiden beri kullanılmakta gelen Hint yağı, Nar suyu, Bakır tuzları gibi klasik eczacılık reçeteleri yanında modern tedavi alanına yeni giren bir çok tedavi yöntemini de kapsıyordu. Örneğin ağlayan bebeklere haşhaş bitkisinin kurumuş tohum kesesi kabukları öneriliyordu. Bugün genellikle karınları ağrıdığı için ağlayan bebeklere düşük dozlu afyon bileşikleri verilmektedir. Aynı papirüslerde konu edilen küflenmiş ekmeğin iltihaplı yaralara konması 3500 yıl önceki bir penisilin uygulamasından başka bir şey değildir.

M.Ö. 668 - 662 yıllarına ait Ninova tabletlerinde 250 bitki ilaç olarak simgelenmiştir. Kullanılan bitkilerden sarımsak, meyan kökü, hardal, dul avrat otu, alıç dikenini bugün kas spazmlarını giderici Atropin, Hysocyamin, Scopolamin gibi ilaçların ham maddeleridir.

Aynı tarihlerde Hint Atharva Veda ilaç ve tedavi kitabından sonra, M.Ö. 460 - 377'de bitki ile tedaviye, hatta modern hekimliğe, adını yazan Hippokrat tedavi tekniğine klinik tedavi, perhiz, banyo ve idman gibi elemanlar getirdi.

Kimya dalında 18. asırdan sonraki gelişmeler sonucu bilimsel araştırmalar, bitkisel ve hayvansal maddeler içinden hastalığa etken maddelerin bulunup çıkarılmasına yöneldi.

Kimyagerler bu amaçla Nippur tabletlerinden günümüze kadar belgelenmiş veya belgelenmemiş doğal ilaçlarla tedavi yöntemlerini araştırma-ya başladılar.

Örneğin beyaz söğüt ağacının faydaları Nippur tabletlerinde, Ebers papirüslerinde, Ninova tabletlerinde, Tevrat'ta konu edilmişti. Söğütten en çok bilgi veren M.S. 1. yüzyılda Roma

İmparatoru Neron tarafından Akdeniz bölgesi tıp bitkilerini sınıflandırmakla görevlendirilen Pedonius Dioscorides'in 1500 yıl insanlığa önder olan 5 ciltlik "De Universe Medicino" isimli eseridir. Bu eserde "Salix" adı ile geçen söğüt ağacı 19. asıra kadar çeşitli hastalıkları tedavi için kullanıldı. 1827'de Fransız kimyacı Leroux söğüt kabuklarından "salisin" denilen bir maddeyi ayırarak asrın sonuna kadar ateşli hastalıklarda özellikle malarya tedavisinde kullanılmasını sağladı. 1890 yılında Friedrich Bayer ve Ortakları isimli kuruluş kimyageri olan Felix Hofmann tarafından "Asetil Salisilik Asit" söğütten elde edildi. Bu ilaç 1899 yılında Aspirin adı ile piyasaya çıktı. Bugün Aspirin dünyada en çok bilinen ve kullanılan ilaçlardan biridir.

Aspirin yalnız bir örnektir, morfin, striknin, kinin, kokain, kortizon, vitamin B₁₂, akrid oil hep bu şekilde araştırmalar sonunda doğal maddelerden elde edildi.

Bu araştırmalar günümüzde çok daha bilinçli bir şekilde yürütülmektedir. Bu çalışmaların başında kanser tedavisi için kullanılacak ilaç araştırmaları geliyor.

1967 - 1971 yılları arasında Amerikan eczacılık mecmuası Lloydia da kanser tümörü tedavisinde tarihin ilk gününden beri kullanılan halk ilaçları üzerinde bir seri makale yayınlandı. Bu yazı serisini hazırlayan Dr. Jonathan L. Hartwell bilim âlemine araştırılmak üzere 3000 bitkilik bir koleksiyon sundu. Bu 3000 bitki arasında yapılan araştırmalar sonunda Cezayir menekşesi (Vinca), Mayapple (Podophyllum peltatum) ve Maytenus Buchanani'nin kanser tedavisinde en etkili bitkiler olduğu sonucuna varıldı. Bunlardan Cezayir menekşesi yurdumuzda süt kesici ve yara iyileştirici bir ilaç olarak Mısır çarşılarında bulunur. Diğer ikisi Türkiye'de tanınmaz.

Cezayir menekşesinden elde edilen "Vincristine" ve "Vinblastine" adlı maddeler çocuklarda görülen kan kanserine karşı 5 - 10 sene geciktirme sağladı. Ancak günümüzde sentetik olarak elde edilmeyen bu ilacın 10 gramını üretmek için 3 - 4 ton bitki yaprağı gerekmektedir.

Mayapple'in kurutulmuş köklerinden "podophyll" adı verilen bir toksin elde edilmişti. Çok zehirli olan bu madde kan kanserine, lenf damarları, beyin ve akciğer tümörlerine oldukça kuvvetli etki göstermiştir.

Maytenus ise çok zor bulunan bir bitki olarak biliniyordu. O kadar ki, ilk denemeler için gerekli bitkiler Amerikan Milli Kanser Enstitüsü koleksiyonundan elde edilmişti. 1970'de Dr. Robert E. Perdue Kenya'da Shimba dağlarında bu bitkiden bol miktarda bularak 30 tonluk bir partiyi Kanser

Araştırma Laboratuvarına getirdi. Bitkide bulunan "Maytansin" isimli kanser kesici madde çıkarılıp hayvan tümörleri üzerinde denendi. Alınan sonuçlar çok iyi olunca ilk defa 35 büyük ve 7 çocuk üzerinde klinik denemeleri başladı. 1977 Mayısında Amerikan Kanser Araştırma Kurumunun yıllık kongresine ilk rapor sunuldu. Çocuklarda kan kanseri, büyüklerde rahim kanseri ve lenf düğümleri tümörü olaylarında netice çok parlaktı. İlaç tümörü küçültüyor ve ileriki yıllarda bu cins kanserlerin tedavisi konusunda büyük umutlar veriyordu.

Bugün kesin tedavisi bulunamayan birçok hastalık ve buna karşı bilimsel tanımı yapılmamış binlerce tedavi biçimi vardır. Bu tedavi yöntemleri araştırmacıların ilgisini beklemektedir. Elektronik ve optik bilimlerinin yardımı ile şimdi biokimyaçılardan elinde elektron mikroskobu gibi çok önemli bir araç vardır. Bunun yanında psikiatri uzmanları da eski ilaçların yanındaki "büyücülük" elemanını bilimsel yönden değerlendireceklerdir.

Mademki doğada denge vardır o halde her hastalığın çaresi de doğanın kendi içinde olması gerekir. İnsanlığın geçirdiği tecrübeler gösteriyor

ki, ilaçların ve tedavilerin en güçlüsü doğadadır. Sonsuz büyüklükte bir eczanede sonsuz sayıda ilaç içinde en iyisini seçip sağlıklı bir hayata kavuşmak insan bilincine bırakılmıştır. Bu seçim işi, doğanın bilinçli yaratığına verdiği denge görevinden başka bir şey değildir.

FAYDALANILAN ESERLER:

International Trade Centre UNCTAD/GATT (Pyrethrum, a natural insecticide with growth potential) Geneva, 1976.

Aikman, Lonnelle. (Nature's healing arts) National Geographic Society Washington. D.C Special Publication Division, 1977.

Maurice Messeque. (İnsanlar ve Bitkiler), Çeviren: Saf M. Yurdanur, E Yayınları, İstanbul 1973.

Maurice Messeque. (C'est la nature qui a raison), Laffont Yayınevi, Paris 1970.

Dr. Emin Derman. (Şifalı Bitkiler ve Tatbik Edildiği Hastalıklar), İzmir 1966.

Dr. Joseph D. Wassersug. (İlaçların Sebep Olabileceği Hastalıklar), Bilim ve Teknik Sayı 53, TÜBİTAK Ankara 1972.

MADALYONUN ÖTEKİ YÜZÜ

- *Bir tesisatçı bir öğretmenin evinde bazı tamir işleri yapmış, fakat parasını bir türlü alamamıştı. Öğretmene telefon etti ve şu yanıtı aldı: "Ben yaptığınız işin tam ve mükemmel olduğunu anlamak için bir süre bekliyorum, ondan sonra paranızı ödeyeceğim". "Bilmem okul öğretmenlerinin paralarını bu esasa göre verseler hoşunuza gider miydi?" dedi tesisatçı. Ertesi gün öğretmen bütün borcunu ödemişti.*

Reader's Digest'ten

- *Herşeyi genelleştirmeyi seven insan genellikle yalan söyler.*

Robert MULTHOFF

- *Ünlü filozof Diogenes çorba yapmak üzere mercimeklerini yıkıyordu. Tam o sırada filozof Aristippus yanından geçti, o Krala dalkavukluk ederek rahat bir hayat sürüyordu. Alaycı bir sesle ona, "eğer sen de krala yağcılık etmeyi becerebilseydin, böyle mercimek yıkamana gerek olmazdı", dedi. "Eğer sen de böyle mercimek yemeyi öğrenseydin, krala dalkavukluk etmene gerek olmazdı", dedi Diogenes.*

James Alexander THOM